

6. *Шашко Д.И.* Агроклиматические ресурсы СССР. – Л.: Гидрометиздат, 1985. – 247 с.

7. *Шульгин А.М.* Агрометеорология и агроклиматология. – Л.: Гидрометиздат, 1978. – 200 с.

Г.М. Григор'єв, І.В. Волощенко

АГРОКЛІМАТИЧНЕ РАЙОНУВАННЯ ТЕРИТОРІЇ БЕЛГОРОДСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті приведені результати створення карти агрокліматичного районування території Белгородської області. Використані нові дані про суми температур повітря і про суми опадів за літній період на метеорологічних станціях області. Проведено порівняння нової карти з попередньою, складеною у 1972 р. Виявлені відмінності цих карт. На території Белгородської області виділені три агрокліматичні райони. Карта необхідна для практичної роботи ландшафтознавцям, агрономам та іншим фахівцям, зайнятим у сільському господарстві.

Ключові слова: агрокліматичне районування, Белгородська область, вегетаційний період, гідротермічний коефіцієнт, картографування.

УДК 376.1

Н.А. Гриченко

Інформаційно-методичний центр управління освіти і науки
виконавчого комітету Бердичівської міської ради

П.С. Скавронський

ЗОШ № 11, м. Бердичів, Житомирська область

РОБОТА ТВОРЧОЇ ГРУПИ ВЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ З МЕТОЮ АКТИВІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПО ФОРМУВАННЮ КАРТОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ УЧНІВ

У статті розкрито зміст і основні напрями роботи творчої групи вчителів географії, які здійснювали дослідницьку і дослідно-експериментальну роботу з методики формування картознавчої компетенції учнів на уроках географії та в позакласній роботі. Показано плідне співробітництво школи та Інституту педагогіки НАПН України, в результаті якого теоретична і практична робота творчої групи була апробована як в урочній діяльності вчителів, так і на багатьох наукових конференціях і семінарах та отримала позитивну оцінку опублікованих результатів.

Ключові слова: творча група, картознавча компетенція, здатності, методи викладання географії.

N. Grichenko, P. Skavronskiy

WORK OF CREATIVE GROUP OF TEACHERS OF GEOGRAPHY FOR PURPOSES OF STIMULATION THE PROFESSIONAL ACTIVITY IN FORMING THE CARTOGRAPHICAL COMPETENCY OF PUPILS

Maintenance and basic work of creative group of teachers of Geography, which carried out research and experimental work from the method of forming the cartographic competency of pupils at the lessons of Geography and in extracurricular work, assignments is exposed in the article. The fruitful collaboration of school and

---

© Н. А. Гриченко, П. С. Скавронський

Institute of pedagogic of NAPS of Ukraine as a result of which theoretical and practical work of creative group was approved as in the fixed activity of teachers, in many scientific conferences and seminars and got the positive estimation of the published results.

Keywords: creative group, cartographic competency, abilities, methods of the teaching Geography.

Вступ, вихідні передумови. Удосконалення навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі пов'язано з необхідністю модернізації науково-методичної роботи, вдосконалення її на інноваційній основі. У діяльності багатьох шкіл, педагогічні колективи яких творчо працюють і дбають про ефективне впровадження досягнень педагогічної науки у шкільну практику, дедалі частіше знаходить така форма науково-методичної роботи, як діяльність творчих груп учителів. Члени творчої групи, педагоги-практики, залучаються до творчої діяльності та дослідно-експериментальної роботи, у них формуються нові підходи до науково-методичної роботи, нове розуміння педагогічної творчості.

Загальні підходи до змісту та основних напрямів діяльності творчих груп розкрито в багатьох науково-методичних посібниках [2]. Але публікації в науковій літературі, які були б присвячені роботі творчих груп саме вчителів географії, є, на жаль, рідкістю [1].

Мета даної статті — розкрити зміст та основні напрями діяльності творчої групи вчителів географії загальноосвітньої школи I-III ступенів № 11 м. Бердичева по активізації професійної діяльності з формування картознавчої компетенції учнів на уроках географії та в позакласній роботі.

Виклад основного матеріалу. Творчу групу складають учителі загальноосвітньої школи № 11 м. Бердичева, які мають багаторічний позитивний досвід викладання географії. П.С. Скавронський (керівник творчої групи) закінчив географічний факультет Київського державного університету імені Тараса Шевченка, має вищу кваліфікаційну категорію, педагогічне звання «вчитель-методист», 38 років педагогічного стажу. І.Т. Розвадовська закінчила природничо-географічний факультет Вінницького педагогічного інституту, має вищу кваліфікаційну категорію, педагогічне звання «старший вчитель», 23 роки педагогічного стажу. В.М. Лазарчук закінчив природничо-географічний факультет Вінницького педагогічного інституту, має другу кваліфікаційну категорію, 14 років педагогічного стажу. Всі три вчителі і увійшли до складу творчої групи на добровільних засадах, виявивши бажання проводити роботу над пропонованою науково-методичною проблемою.

Більше десяти років у школі поглиблено вивчається географія. Поряд з традиційними курсами географії інваріантної складової річного робочого навчального плану школи, учні продовжують вивчати курси «Рідний край» (5 кл.), «Історія географічних досліджень» (7 кл.), «Землезнавство» (8 кл.), «Основи геології» (9 кл.), «Картографія з основами топографії» (10 кл.), «Геоєкологія» (11 кл.), на які виділяються години варіативної складової річного робочого навчального плану школи. Крім того, за програмою для поглибленого вивчення географії з 2008-2009 навчального року викладається

курс «Фізична географія України» у 8-х класах, а з 2009-2010 начального року – курс «Економічна і соціальна географія України».

Виходячи з того, що педагогічні працівники міста у 2008-2009 та 2009-2010 навчальних роках продовжували накопичувати теоретичний і практичний досвід з науково-методичної проблеми «Управління компетентісною спрямованістю навчально-виховного процесу в єдності змістових і особистісних аспектів», а науково-методична проблема школи конкретизувала загальноміську проблему таким чином: «Формування життєвих компетентностей учнів в єдності змістових і особистісних аспектів навчально-виховного процесу в період переходу на новий зміст, структуру та 12-річний термін навчання», творча група два роки працювала над проблемою «Методика формування картознавчої компетенції учнів на уроках географії та в позакласній роботі».

Члени творчої групи глибоко та всебічно вивчили науково-педагогічну літературу з даної проблеми, існуючий досвід, консультувалися в інформаційно-методичному центрі управління освіти і науки виконкому Бердичівської міської ради, в кабінеті географічної освіти Житомирського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, в лабораторії географічної та економічної освіти Інституту педагогіки НАПН України. Внаслідок налагодження тісних контактів 1 грудня 2008 р. було укладено угоду терміном на 5 років про наукове співробітництво між лабораторією географічної і економічної освіти Інституту педагогіки НАПН України в особі доктора педагогічних наук, професора О.М. Топузова, з однієї сторони, та загальноосвітньою школою № 11 м. Бердичева в особі директора школи П.С. Скавронського, з другої сторони. В угоді важливим було визнано проведення у школі дослідно-експериментальної роботи та впровадження у навчально-виховний процес сучасних інноваційних засобів і форм навчання, картографічне забезпечення навчального процесу. Науковим керівником і координатором співробітництва було призначено наукового співробітника лабораторії географічної і економічної освіти О.П. Кравчук. Угода була затверджена директором Інституту педагогіки НАПН України, академіком В.М. Мадзігоном.

Членами творчої групи було розкрито суть і розроблено схему структури картознавчої компетенції [9], вперше в педагогічній науці сформульовано таке її визначення: *«Картознавча компетенція — це сукупність здатностей особистості використовувати засвоєні картознавчі знання, уміння та навички для вирішення практичних і теоретичних задач в реальних ситуаціях життя»* [6, с.201-202; 7]. У структурі картознавчої компетенції виділено інтегральну сукупність здатностей таких життєвих компетенцій: *комунікативної*, що пов'язана із застосуванням знань, умінь та навичок для такого засобу комунікації, як карта; *інформаційної*, що визначає спроможність особистості шукати, опрацьовувати, використовувати, зберігати та передавати різноманітну інформацію, зображувану на картах; *професійної* – володіння картознавчими знаннями, уміннями та навичками і готовністю їх застосовувати в ході

виконання професійних завдань; *когнітивної* - здатності щодо глибокого і адекватного пізнання навколишнього світу з використанням карт як образно-знакових моделей дійсності; *творчої* – здібності (новаторство) і знання, що визначають спроможність особистості до творчої діяльності в ході проведення картографічного методу дослідження при здобуванні нової інформації шляхом вивчення і порівняння кількох карт різного змісту; *соціальної* - здатності особистості спілкуватися з використанням картознавчої термінології, що визначає рівень її соціабельності; *соціально-рольової* - здатності особистості виконувати соціальну роль учня, а потім студента, працівника певної професії, керівника; *екологічної* - здатності отримувати знання про стан природного середовища, функціонування біосфери та її зв'язок з техносферою, використовуючи картознавчі знання, навички та уміння; *технологічної* – здатності, які обумовлюють успішну взаємодію з техносферою; *функціональної грамотності* – здатності використовувати картознавчі знання на практиці; *самоосвітньої* – здатності черпати нові знання з картографічних творів взагалі і застосовувати при цьому картографічні методи дослідження зокрема; *медіа-компетенції* - здатності відрізняти правдиву інформацію, подану в картографічних творах, від неправдивої [6, с.203-205]. Теоретичні дослідження стали базою для удосконалення методики формування картознавчої компетенції учнів на уроках фізичної географії та в позакласній роботі.

На уроках члени творчої групи впроваджували результати власних досліджень, пов'язаних із використанням географічних карт і атласів. Згодом результати роботи географів школи стали відомими і вчителям географії міста. На засіданні міського методичного об'єднання вчителів географії було повідомлено про роботу творчої групи над проблемою «Методика формування картознавчої компетенції учнів на уроках географії та в позакласній роботі», а на протязі навчального року дано відкриті уроки для вчителів географії з інших шкіл міста і для членів міського методичного об'єднання: «Визначення географічних координат за географічною картою», «Визначення прямокутних координат за топографічною картою», «Визначення за картою географічного положення свого населеного пункту». У школі неодноразово бували співробітники Інституту педагогіки НАПН України; творчій групі надавали постійну допомогу та цінні поради доктор педагогічних наук, професор В.П. Корнєєв, кандидат педагогічних наук Л.І. Круглик, кандидат педагогічних наук, докторант Л.Б. Паламарчук, науковий керівник і координатор співробітництва школи та лабораторії географічної та економічної освіти, науковий співробітник О.П. Кравчук.

Завдяки активізації роботи творчої групи в школі значно підвищився рівень викладання географії. У 2008-2009 н. р. призерами міського етапу Всеукраїнської олімпіади з географії стали дев'ятикласники Роман Іжевський та Юрій Григорцевич, а в 2009-2010 н. р. – Юрій Григорцевич (10 кл.), Анна Волошина (11 кл.) та Олексій Мурін (11 кл.). Юрій Григорцевич нинішнього року змагався на Всеукраїнському турнірі з географії у м. Ужгороді. Його успішний виступ у складі команди Житомирської області «Житичі» відзначено нагородою журі

турніру. Кращі випускники школи часто обирають свою майбутню професію, яка пов'язана з географією. Наприклад, на географічному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка навчається В'ячеслав Лоївський, який готується стати картографом. Здобуває професію вчителя географії та біології на природничому факультеті в Житомирському національному університеті імені Івана Франка Тетяна Кулачок.

Про результати науково-дослідної та експериментальної роботи творчої групи зроблені доповіді на Міжнародній науково-краєзнавчій конференції «Антонівський край у просторі і часі» [13], на XVII Міжнародному науково-методичному семінарі «Нове у змісті, технологіях і методиках навчального процесу та дослідженнях з географії та картографії» (Харків, 2008), на Всеукраїнській науково-краєзнавчій конференції «Наукові засади збалансованого розвитку регіону» [3], на Міжнародній науково-практичній конференції «Регіон-2008: стратегія оптимального розвитку» [4], на Всеукраїнській науковій конференції «Проблеми сучасного підручника» [14], на VII Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми розвитку спортивно-оздоровчого туризму і краєзнавства в закладах освіти» [12], на звітній науковій конференції Інституту педагогіки НАПН України «Зміст і технології шкільної освіти» [10], на XVIII Міжнародному науково-методичному семінарі «Актуальні проблеми географічної освіти і картографії» [6], на III Всеукраїнській науково-практичній конференції «Географія та екологія: наука і освіта» [11], на VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми розвитку спортивно-оздоровчого туризму і краєзнавства в закладах освіти» [5]. Результати науково-дослідної роботи творчої групи висвітлено також у публікаціях в наукових журналах [7 - 9].

Висновки. Таким чином, невеликий творчий колектив учителів географії ЗОШ № 11 м. Бердичева поглиблено вивчав педагогічну проблему і забезпечував упровадження в практику висновків і положень педагогічної науки через таку своєрідну форму методичної роботи, якою є творча група. Творча група зосередилась на випереджувальному вивченні проблеми і стала провідником її перевірки шкільною практикою. Члени творчої групи здійснювали апробацію результатів дослідження, коригували й уточнювали теоретичні положення, створювали досвід їх реалізації, намагались цілеспрямовано впливати на навчально-виховний процес. Виправдав себе невеликий склад творчої групи (три особи), оскільки при цьому забезпечувалась контактність, постійний обмін думками, мобільність.

Рецензент – кандидат географічних наук, доцент А.М. Байназаров

Література:

1. Горянський Ю.В., Шиманський М.І. Робота творчої групи вчителів – одна з дієвих форм післядипломної географічної освіти // Проблеми безперервної географічної освіти і картографії: Зб. наук. праць. Вип.3. – Вінниця: Консоль, 2002. – С.310-313.
2. Жерносек І.П. Науково-методична робота в загальноосвітній школі: Навч.-метод. посібник. — К.: ІЗМН, 1999. – 160 с.

3. Розвадовська І.Т., Скавронський П.С. Вивчення геології в загальноосвітній школі // Наукові засади збалансованого розвитку регіону / Велика Волинь: Наук. зб. Вип. 40 / Гол. ред. М.Ю. Костриця. - Житомир: В. Котвицький, 2008. - С. 196-200.

4. Розвадовська І.Т., Скавронський П.С. Формування геологічних знань в учнів загальноосвітньої школи // Регіон-2008: стратегія оптимального розвитку: Зб. наук. праць. - Харків, 2008. - С.92-98.

5. Скавронський П.С. Вирішення практичних і теоретичних завдань за топографічною картою в реальних ситуаціях туристського походу // Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельн. держ. пед. ун-ту ім. Г. Сковороди. Спец. вип. Педагогіка. - Переяслав-Хмельницький, 2010. - С.100-102.

6. Скавронський П.С. До питання про зміст терміну та структуру поняття «картознавча компетенція» // Проблеми безперервної географічної освіти і картографії. Зб. наук. праць. Вип.10. - К.: Ін-т передових технологій, 2009. - С.197-205.

7. Скавронський П.С. Зміст і структура поняття «картознавча компетенція» // Географія та основи економіки в школі. - 2009. - № 6. - С.32-36.

8. Скавронський П.С. Психолого-педагогічна характеристика процесу засвоєння знань на уроках географії під час формування картознавчої компетенції учнів основної школи // Географія та основи економіки в школі. - 2009. - № 4. - С.26-30.

9. Скавронський П.С. Суть і структура поняття «картознавча компетенція» // Педагогічна Житомирщина. - 2009. - № 3. - С.25-29.

10. Скавронський П.С. Картознавча компетенція учнів на уроках географії // Анотовані результати НДР Ін-ту педагогіки за 2008 р.: Інформ. вид. - К.: Пед. думка, 2009. - С.313-315.

11. Скавронський П.С. Формування картознавчої компетентності учнів у багатоденному туристському поході // Географія та екологія: наука і освіта: Матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф., 15-16 квіт. 2010 р. - Умань: Видавець «Сочінський», 2010. - С.258-261.

12. Скавронський П.С. Формування картознавчої компетенції майбутніх туристів на уроках географії основної школи засобами краєзнавчого матеріалу // Гуманіст. Вісник Переяслав-Хмельн. держ. пед. ун-ту ім. Г. Сковороди. Спец. вип. Педагогіка. - Переяслав-Хмельницький: ПП «СКД», 2009. - С. 97-99.

13. Скавронський П.С. Формування картознавчої компетенції учнів на уроках географії засобами краєзнавчого матеріалу в школах Красилівського району // Антонінський край у просторі і часі. Матеріали Міжнарод. наук.-краєзн. конф. / Велика Волинь: Наук. зб. Вип.39. У 2-х тт. - Т.ІІ. - Житомир: В. Котвицький, 2008. - С.144-150.

14. Скавронський П.С. Шкільний підручник з географії – один з основних засобів формування картознавчої компетенції учнів основної школи // Проблеми сучасного підручника. Зб. наук. праць. Вип.8. - К.: Наук. думка, 2008. - С.188-199.

Н.А. Гриченко, П.С. Скавронский

РАБОТА ТВОРЧЕСКОЙ ГРУППЫ УЧИТЕЛЕЙ ГЕОГРАФИИ В ЦЕЛЯХ АКТИВИЗАЦИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПО ФОРМИРОВАНИЮ КАРТОВЕДЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ УЧАЩИХСЯ

В статье раскрыты содержание и основные направления работы творческой группы учителей географии, которые осуществляли исследовательскую и опытно-экспериментальную работу по методике формирования картоведческой компетенции учащихся на уроках географии и во внеклассной работе. Показано плодотворное сотрудничество школы и Института педагогики НАПН Украины, в результате кото-

рого теоретическая и практическая работа творческой группы была апробирована как в урочной деятельности учителей, так и на многих научных конференциях и семинарах и получила позитивную оценку опубликованных результатов.

Ключевые слова: творческая группа, картоведческая компетенция, способности, методы преподавания географии.

УДК 528.9

Л.М. Даценко

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЗАКОРДОННІ НАВЧАЛЬНІ АТЛАСИ ДЛЯ ШКОЛИ. ЄВРОПА

У статті зроблено огляд картографічного забезпечення курсів географії у школах Великої Британії, Греції, Угорщини і Туреччини. Розглянуто системи освіти цих країн. Дано загальну характеристику оформлення і змісту атласів.

Ключові слова: навчальний атлас, географічний атлас, система освіти.

L. Datsenko

FOREIGN EDUCATIONAL ATLASES FOR SCHOOL. EUROPE

The survey of cartographic supply for schools geographic courses in United Kingdom, Greece, Hungary and Turkey is done. Educational systems in these countries are considered. The general characteristic for design and content of atlases is given.

Keywords: educational atlas, geographical atlas, educational system.

Вступ. Карта – це наочний посібник, об’єкт вивчення і джерело знань. Вона є головною мовою географії та методичним стрижнем, що інтегрує знання окремих географічних наук. Географічна освіта не може бути обмеженою тільки підручником. Як і колись, учневі потрібні атласи і контурні карти, а в класах – настінні карти і глобуси. Усі вони є джерелами інформації про навколишній світ, його природу, економіку, історію. Забезпечуючи підвищення якості знань, вони розвивають сприйняття і самостійне мислення учнів.

Вихідні передумови. Атласи, які супроводжують вивчення географії в школі та видаються у різних країнах, мають суттєві відмінності в структурі та оформленні. Це пов’язано зі змістом національних навчальних програм та технічними і фінансовими можливостями спеціалізованих видавництва. Малодослідженим і не розкритим у картографічній та педагогічній науковій літературі України є питання картографічного забезпечення курсів географії у школах різних рівнів за кордоном.

Формулювання цілей статті, постановка завдання. Картографи різних країн мають власний досвід роботи зі школою. Інтеграція України у світовий навчальний процес потребує ознайомлення з іноземним досвідом. У ході дослідження було здійснено огляд географічних атласів для школи різних країн. У статті розглянуто найбільш відомі світові видавництва та окремі маловідомі в Україні видання, які можуть бути цікавими для ознайомлення. Також дається загальний огляд освітніх систем різних країн у контексті